

ВІКТОРУ ВАСИЛЬОВИЧУ КИРИЧЕНКУ – 70 РОКІВ!

20 листопада 2016 р. виповнилося 70 років видатному вченому-селекціонеру, доктору сільськогосподарських наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України, лауреату Державної премії в галузі науки і техніки, академіку НААН України, директору Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, професору кафедри генетики селекції та насінництва Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва Віктору Васильовичу Кириченку.

Народився В.В. Кириченко 20 листопада 1946 р. у с. Милаївка Беловського району Курської області в родині колгоспників. Батьки зуміли прищепити своєму синові любов до землі, надзвичайну працездатність і наполегливість у досягненні поставленої мети. Перша спеціальна освіта, яку здобув майбутній академік, навчаючись у Кучеровському сільськогосподарському технікумі ім. К. Арнольдї, була агрономічна. Потім працював на посаді агронома колгоспу, служив в армії, і тільки в 1968 р. здійснилася його заповітна мрія навчатися в Харківському сільськогосподарському інституті ім. В.В. Докучаєва – Віктор Васильович став студентом селекційного відділення агрономічного факультету цього славетного навчального закладу.

Значний вплив на формування майбутнього науковця мали лекції відомих учених-педагогів Ф.П. Мацкова, Д.В. Воробйова, О.В. Можейка, Г.В. Пилипця, Г.Ф. Наумова, М.А. Ільїнської-Центилович.

Для проходження виробничої практики йому було запропоновано Інститут біології розвитку ім. П.В. Кольцова. Із квітня до вересня 1972 р. Віктор Васильович мав змогу доторкнутися до фундаментальної науки і спілкуватися з видатними вченими: академіком Л.М. Астауровим, доктором наук В.В. Струнниковим, Н.І. Полежаєвим і багатьма іншими. Знання, які він отримав у цьому інституті, відкрили простір досліджень у майбутньому, дали змогу обрати шлях ученого.

Після успішного закінчення ХСГІ в 1973 р. Віктор Васильович вступає до аспірантури Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції та генетики ім. В.Я. Юр'єва і виконує дисертаційну роботу під керівництвом відомого селекціонера з ячменю, доктора сільськогосподарських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України В.Т. Манзюка.

Ще на початку 70-х років гостро постала проблема використання явища гетерозису в селекції соняшнику. Академік Б.П. Гур'єв запропонував кандидату наук В.В. Кириченку взяти участь у конкурсі на заміщення посади старшого наукового співробітника лабораторії селекції соняшнику з метою і перспективою очолити напрям гетерозисної селекції цієї культури. Без довгих вагань Віктор Васильович, після стажування в кращих наукових установах НДР, прийняв пропозицію і з грудня 1980 року взявся за виконання наукової програми.

На той час в Україні вже були селекціонери, які створили вихідний матеріал і навіть гібриди. Гетерозисна селекція соняшнику в Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва суттєво відставала. Необхідно було швидко розгорнути селекційну і насінницьку роботу з цією культурою. Віктору Васильовичу вдалося узагальнити дослідження попередніх учених лабораторії селекції та насінництва соняшнику, розробити методичні підходи стосовно використання ефекту гетерозису і створити цінний вихідний матеріал на основі міжвидової та внутрішньовидової гібридизації. Але цього було замало. У короткий строк, з 1980 до 1985 р., відібрано лінії з високою комбінаційною здатністю і створено сортолінійні, а пізніше і міжлінійні гібриди. Це теж не влаштувало В.В. Кириченка, він вважав, що перспектива – за гібридами з високою стійкістю проти вовчка й основних хвороб.

Глибокі знання з генетики кількісних ознак дали можливість ученому швидко розібратися у вихідному матеріалі соняшнику, який не зовсім відповідав вимогам сучасної селекції, і поглибити дослідження з генетики стійкості до вовчка, несправжньої борошнистої роси, іржі, білої та сірої гнилі. Однак розв'язати проблему стійкості до хвороб дуже важко, і селекціонер В.В. Кириченко підходить до вирішення проблеми з іншого боку: створює низькорослі форми, здатні витримувати загушення посівів. Крім того, Віктор Васильович постійно працює над створенням вихідного матеріалу, використовуючи гібридизацію, хімічний мутагенез, методи біотехнології.

Відмінний організатор насінницької справи В. В. Кириченко організовує і проводить у 1993, 1997, 2000, 2003, 2007, 2009 рр. Всеукраїнські наради з гібридного соняшнику. Йому належить ініціатива в організації насінництва гібридного соняшнику в Україні. До захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук «Теоретические основы гетерозиса и его практическое использование у подсолнечника» (листопад 2002 р.) він мав 17 гібридів і впровадження на площі близько 800 тис. га. Сформована ним спочатку науково-виробнича система, а потім неформальна асоціація виробників насіння гібридів соняшнику

харківської селекції дали змогу швидко завоювати довіру сільгоспвиробників України.

Теоретично обґрунтувавши наявність угруповань генотипів із різним умістом насичених і ненасичених жирних кислот, В. В. Кириченко зі своїми учнями практично створює спочатку новітні гібриди з високим умістом олеїнової кислоти: Еней, Дарій, Богун, Квін, Псел, а потім – з підвищеним умістом пальмітинової (Капрал, Курсор) і стеаринової кислот, які впроваджують в сільськогосподарське виробництво.

Науково-практична діяльність академіка В. В. Кириченка поділяється на декілька етапів.

Перший етап — вивчення стійкості соняшнику до основних хвороб і паразитів і створення вихідного матеріалу. Ревізія селекційного матеріалу, створеного науковцями-селекціонерами старших поколінь, упровадження сортів-популяцій (Харківський 3, Харківський 7, Ранок) у сільськогосподарське виробництво.

Другий етап — створення вихідного матеріалу за допомогою хімічного мутагенезу. Вивчення мутантних поколінь. Диференціація ліній мутантів за жирно-кислотним складом. Створення перших сортоолійних гібридів соняшнику: Харківський 40, Харківський 56 тощо.

Третій етап — створення перших ультра- та ранньостиглих гібридів першого покоління : Харківський 49, Світоч, Кий, Красень.

Четвертий етап — створення ранньостиглих і середньоранніх, стійких до основних хвороб гібридів соняшнику: Погляд, Ной, Харківський 58.

П'ятий етап — створення спеціалізованих гібридів із підвищеним і високим умістом олеїнової кислоти: Еней, Ант, Квін, Богун.

Шостий етап — створення простих гібридів соняшнику з компанією «Піонер» (США): ПР 64А10, ПР 62А91, трилінійних гібридів: Сівер, Ковчег, Етюд, Ясон, а також спільних гібридів з професором Д. Шкоричем (Нові-Сад, Сербія): Візит, Дарій, Псел, Всесвіт.

Сьомий етап — створення спільних гібридів з іншими компаніями (НАІ, Степова, Ліст, ДЗНЦ): Карат, Деркул, Старобільський, Оскіл, Лиман, Зорро.

Восьмий етап — створення гібридів соняшнику середньостиглої групи: Зорепад, Максимус, Форвард, Романс, Боєць та гібридів із високим умістом пальмітагу: Капрал, Курсор, Трувор.

Дев'ятий етап — створення вихідного матеріалу і гібридів із високим умістом стеаринової кислоти.

Десятий етап — вивчення маркерних ознак, залучення в селекцію елементів біотехнології, створення вихідного матеріалу, стійкого до гербіцидів тотальної дії Гранстер і Євролайтинг.

Одинадцятий етап — створення гібридів соняшнику на замовлення сільгоспвиробників Російської Федерації та Казахстану.

Дванадцятий етап – створення гібридів токоферольного типу.

За результатами наукових досліджень Віктором Васильовичем особисто і в співавторстві надруковано понад 480 наукових праць. Учений має 120 авторських свідоцтв на сорти рослин, 90 патентів на гібриди та лінії соняшнику.

Велику увагу академік НААН В.В. Кириченко приділяє підготовці гідної наукової зміни. Підготував чотирьох докторів та 13 кандидатів наук.

У 2003 р. В. В. Кириченко обраний членом-кореспондентом, у 2007 р. — академіком Української академії аграрних наук із спеціальності "селекція рослин". Як завідувач кафедри генетики, селекції та насінництва (за сумісництвом) з 2010 р. проводить велику роботу зі студентами-практикантами Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва та аспірантами свого рідного інституту, готує навчальну та методичну літературу. У 2007 і 2009 рр. окремими виданнями вийшли посібники «Ідентифікація морфологічних ознак соняшнику», «Ідентифікація ознак кукурудзи», «Ідентифікація ознак зернобобових культур (горох, соя, квасоля, нут, сочевиця)», у 2010 р. – навчальний посібник «Селекція і насінництво польових культур» українською мовою і на замовлення Міністерства сільського господарства Російської Федерації – російською мовою, у 2012 р. вийшов навчальний посібник «Основи селекції польових культур на стійкість до шкідливих організмів». Крім того, за його участю і під його редакцією видано навчальні посібники «Технологія вирощування гороху», «Технологія вирощування ячменю ярого», «Технологія вирощування сої», «Селекція сої на посухостійкість». Останню монографію надруковано у 2016 р., готуються до друку монографії «Сочевиця» та «Сучасне рослинництво». Усі ці видання мають велике значення у підготовці фахівців і молодих науковців.

Віктор Васильович докладає зусилля для своєчасного випуску чотирьох наукових видань. Як головний редактор міжвідомчого збірника «Селекція і насінництво», наукових журналів «Генетичні ресурси рослин», «Вісник Центру наукового забезпечення Харківської області» та науково-виробничого щорічника «Посібник українського хлібороба» ретельно підбирає матеріал, редагує, знаходить кошти і своєчасно видає цінні наукові праці та результати виробничих випробувань у галузі АПК.

За активну та плідну працю В. В. Кириченко нагороджений орденами «За заслуги» III і II ступенів. У 2004 р. йому присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки і техніки України. Учений отримав почесну нагороду Харківської облради «Слобожанська слава», відзнаки «Ділова людина року», «Харків'янин 2005 року», «Слов'янська честь», має бронзові та срібні медалі лауреата ВДНГ СРСР, срібні та золоті медалі салону «Новий час». Його гібриди соняшнику відзначено нагородами «Кращий товар року». У 2005 р. науковця визнано кращим селекціонером. У 2007 і 2008 рр. УПЦ нагородила В. В. Кириченка срібним і золотим орденами «За патріотизм» II і I ступенів. Президія НАН України у 2006 р. визнала його лауреатом премії ім. В. Я. Юр'єва. У 2008 р. нагороджений відзнакою голови Харківської ОДА «За рекордний урожай 2008 року». У 2010 р. йому присуджено премію Української академії аграрних наук «За видатні досягнення в аграрній науці». У 2014 р. Віктор Васильович – лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки 2013 року, Почесний громадянин Харківського району. Має численні почесні грамоти і подяки.

Із 2000 р. і дотепер Віктор Васильович Кириченко очолює Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН України, до мережі якого входять три дослідних господарства та Устимівська дослідна станція, розташована в Полтавській області. Інститут має 20 тис. га орної землі, розвинуте тваринництво (велика рогата худоба і свині). Щороку мережа інституту реалізує понад 6 тис. т елітних сортів і гібридів вітчизняної селекції. Сорти і гібриди інституту займають понад 2,4 млн га в Україні, 300 тис. га в Росії і 35 тис. га в державах Західної Європи.

Із 2007 р. академік В.В. Кириченко — член президії НААН України, а також член президії Міжнародної асоціації з питань селекції соняшнику від України.

Продовжуючи плідну наукову діяльність, В.В. Кириченко сповнений сил та енергії, передає багатий досвід і знання своїм учням і колегам. Йому притаманні відданість науці, доброзичливість, любов до рідної землі та людей праці, мешканців Слобожанського краю, яким він присвячує свої поетичні твори. Нещодавно вийшла збірка його поезій «Це рідний край, любов моя...».

Колеги по кафедрі генетики, селекції та насінництва ХНАУ, учні щиро вітають Віктора Васильовича зі славетним ювілеєм, зичать йому міцного здоров'я, щастя, нових творчих звершень.